

Oh jee, misschien moet alles wel anders

We zullen er aan moeten wennen dat het dorps karakter van Friesland onder druk komt te staan.

Thorbecke noemde de gemeenten 'de leerschool der democratie'. Maar wat blijft daarvan over als schaalvergroting de enige remedie is tegen de toenemende druk op het lokaal bestuur uit Brussel en Den Haag en de afnemende financiële middelen? Ga d'r maar aan staan als politiek geëngageerd burger. En dan willen we in Friesland ook nog het liefst dat alles bij het oude blijft. Een uitdagend en wenkend perspectief voor de gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart.

Wio Joustra
Foto Gitte Brugman

Wat hadden we met z'n allen een mooie avond, afgelopen maandag. Het Grote Leefbaarheidsdebat, georganiseerd door de Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij en Doarpswurk in het toch behoorlijk wereldse hotel van WTC Expo in Leeuwarden. Over het onderwerp leefbaarheid raken we in Friesland maar niet uitgesproken en het was nog gezellig ook.

De Heidemij is zo'n beetje de enige instantie die nog wel een paar centen heeft ter leering en de vermaeck, dus broodjes kaas en krolletjes voor 230 man en na afloop een borrel. Veel bekenden uit het dorpswerk, de politiek, de ambtenarij en het midden- en kleinbedrijf. Lekker even bijkletsen, goeie sprekers en prikkelende stellingen bovendien. Kortom, een 'moaie jûn'.

Tsja, die stellingen. Wanneer er sprake is van krimp, moet je dan slopen of bouwen, was de eerste. Slopen, zei 76 procent (91 procent van de lokale en provinciale politici); bouwen zei 'slechts' 24 procent. En wat doen we? Bouwen natuurlijk. We veggen hier toch geen dorpen van de kaart. In Friesland? Nee, natuurlijk moet je slopen als antwoord op de vergrijzing en ontgroening in de dorpen. Maar we gaan bouwen! Ook zonder sloop is een dorp prima leefbaar.

Tweede stelling: is een dorp ook zonder school leefbaar? Tsja, daar vraag je zo wat. Eigenlijk zou een nieuwe schoolstrijd in Friesland moeten beginnen. Twee schooltjes in een dorp die beide geen vuist kunnen maken en enigszins wereldvreemde kinderen afleveren? Uitslag: 69 procent eens met de stelling (77 procent van de politiek) en 'slechts' 31 procent tegen.

En wat doen we? Juist, we laten die schooltjes mooi staan, want het zit nu eenmaal niet in onze genen om schooltjes op te heffen of onze kinderen met de bus naar een ander dorp te laten gaan. En dat Friesland een beetje achterloopt op de rest? So what! De rest heeft geen idee hoe lekker ruim en rustig het bij ons is en onze kinderen halen de schade later wel weer in.

Beetje onnozele stelling, die derde. Glasvezelkabel is belangrijker voor de economie dan asfalt. Ja, natuurlijk is dat zo, we moeten toch aan de digitale snelweg, dan horen we pas bij de wereld. En als je niets doet, gaat alles naar India. Desnoods offeren we het nieuwe boemelje tussen Heerenveen en Groningen via Drachten er maar voor op. Dus eens met de stelling: 71 procent; oneens 29 procent. Hoe komt het dan dat slechts 10 procent van Friesland glasvezelkabel heeft en dat de rest, althans volgens de man van Kabel Noord, ook niet wordt aangelegd? Want te duur: €1000 per woning op het platteland, tegen €700 per woning in Leeuwarden.

De vierde stelling – moderne landbouw draagt niet meer bij aan de leefbaarheid in de dorpen – lag wat genuanceerder. Je kunt je Friesland toch niet voorstellen zonder landbouw en veeteelt, zei de moderne boerin uit Oldeterijne en ze klonk alsof ze het meende. Maar de biologische boer en recreatieondernemer uit Hiaure bracht er tegenin dat moderne boeren het leven uit de grond halen en de duurzame landbouw in deze provincie een drama is. Ook hij klonk redelijk overtuigend. Mee eens: 57 procent, oneens: 43 procent.

Gedeputeerde Hans Konst mocht de avond samenvatten en kwam tot de conclusie: „Minsken hawwe yn 'e holle dat alles bliuwe moat sa as it is.”

Daarmee sloeg Konst, de PvdA'er met 'krimp' in portefeuille, de spijker op de kop. We zijn in Friesland niet erg van het Vooruitgangdenken. We zijn eerder behoudend. In de filosofische discussie over kosmopolitische en traditionalistische burgers blazen wij onze partij aardig mee in de laatste categorie. Natuurlijk, we snappen wel dat we het tij niet kunnen keren en dat we mee moeten in de vaart der volkeren, maar kan dat ook op de lange baan geschoven worden? We hebben het hier toch goed?

En inderdaad, het water staat ons nog niet tot aan de lippen.

Maar als we niets doen, gaat dat de komende jaren wel gebeuren. En daar zijn we slecht op voorbereid. Daarom worden dit belangrijke jaren voor de gemeenten en de provincie, jaren waarin knopen moeten worden doorgemaakt, waarin zekerheden zullen verdwijnen, jaren misschien wel van grote cultuuromslagen, jaren waarin alles in ieder geval niet blijft zoals het is. En daar hebben wij Friezen eigenlijk een broertje dood aan.

Toch zullen we er aan moeten wennen dat het allemaal anders wordt. Dat het dorps karakter van Friesland onder druk komt te staan. Dat we gaan leven in grotere bestuurlijke verbanden, waarvoor in de Zuidwesthoek van de provincie de trend lijkt te zijn gezet. Het is onvermijdelijk want de druk op de gemeenten wordt steeds groter en er is steeds minder geld.

Ooit waren gemeenten baas in eigen huis. Hoe klein ook, er heerste een autonome sfeer en er was een open huishouding. Was er een maatschappelijk probleem, dan werden er regels gemaakt, er werd bewind op gevoerd en geld voor uitgetrokken. Het eigen initiatief was maatgevend. Nieuwe thema's begonnen op het laagste bestuursniveau. Zo zijn gemeenten groot en sterk geworden.

Vandaag de dag is de situatie anders. De afgelopen vijftien jaar is de gemeentelijke autonomie, het zelfbeschikingsrecht in eigen gebied, geroedeerd. Het bestaat bijna niet meer. Nieuwe taken zijn over de gemeentelijke schutting gegooid door Den Haag en Brussel. Decentralisatie heeft met zich meegebracht dat er voor specialismen geen plaats meer is en dat algemene beleidsambtenaren een permanente slag leveren om alles wat gemeenten nu op hun bord krijgen bij te benen.

Waren eerder deskundigen aansprakelijk voor het autonome beleid, nu controleren accountants of nationale wetgeving wel naar behoren wordt uitgevoerd. Het medebewind is verplicht. Voor eigen initiatief is daardoor weinig tot geen ruimte meer. Hoe kleiner de gemeente, hoe minder autonomie er nog valt na te streven. Gemeenten zijn uitvoeringskantoren geworden van hogere overheden.

Friesland aan vooravond bestuurlijke revolutie

In deze moderne bestuursapparaten is de plaatselijke problematiek naar de achtergrond verdwenen. Dit zet de betrokkenheid van burgers onder druk. Er is in veel gemeenten nauwelijks meer sprake van een politieke gemeenschap. Grotere bestuursverbanden leiden tot nog minder actieve politieke betrokkenheid. In absolute aantallen daalt de politieke activiteit zeer fors.

Juist in Friesland dreigt de boel flink uit het lood te slaan.

Er was hier altijd een mooi evenwicht tussen klein en groot. Maar als gemeenten van tien- tot twintigduizend inwoners geen bestaansrecht meer hebben, dan duurt het maar even of er zijn nog acht tot tien gemeenten over. De politieke participatiegraad is in het Noorden in het algemeen en in Friesland in het bijzonder altijd hoog geweest. Maar hoe groter de gemeenten, hoe minder de politieke betrokkenheid, is de ervaring.

Het traditionele gemeenschapsdenken vloeit uit Friesland weg als de gemeentelijke herindeling inderdaad de kant op gaat van een provincie van acht tot tien grote gemeenten.

En dan hebben we het nog niet eens over de bezuinigingen die op komst zijn als gevolg van de economische crisis en die als een Zwaard van Damocles boven de verkiezingen van 3 maart hangen. Gemeenten moeten er rekening mee houden dat ze 10 tot 15 procent minder krijgen uit het Gemeentefonds. Dus zijn verkiezingsbeloften voorhand loos.

Grote politieke gebaren in de ruimtelijke sfeer, op het gebied van veiligheid, van de inrichting van dorpen, van meer asfalt, vergeet het maar: allemaal op drijfzand gebaseerd. Zo er nog keuzes zijn, dan verdwijnen die als sneeuw voor de zon. Helemaal in gemeenten met bevolkingskrimp, want de algemene uitkering van het rijk is gebaseerd op het aantal inwoners. Neemt dat af, dan komt de klap op het platteland nog eens extra hard aan.

Het is een somber verhaal, een verhaal dat schreeuwt om het tegengif van meeslepende verkiezingscampagnes.

Een lichtpuntje is dat de wal het schip namelijk gaat keren. Big is niet langer beautiful. Het bewijs daarvoor is dat in allerlei sectoren – ziekenhuizen, scholen, bedrijven – de tijd van fusies en schaalvergroting voorbij is. Het openbaar bestuur loopt bij een dergelijke ontwikkeling altijd achter. Daar is schaalvergroting nog aan de orde. Het aantal gemeenten in Nederland zal naar verwachting gehalveerd worden. In Thorbecke's tijd waren er 1200 gemeenten, nu nog zo'n 450; het gaat naar ruim 200.

In Friesland zou dat overigens betekenen dat er nog zo'n vijftien à zestien gemeenten – van de huidige 31 – overblijven en dat zou, gezien de hierboven geschetste problematiek, wel eens te prefereren zijn boven een aantal van acht of negen.

Het wordt hoog tijd dat de provincie de regie van gemeentelijke herindeling op zich neemt. De 'bezuinigingsformule' -herindeling van onderop - zal niet overal werken. Ook al heeft de Tweede Kamer het laatste woord, er is niets tegen een rol van Gedeputeerde Staten als masseur en regisseur. Daarom moeten Konst van de krimp en Sjoerd Galema van de herindeling het heft in handen nemen. Ze vertegenwoordigen de beide hoofdstromen die sinds jaar en dag de toon aangeven in Friesland: de sociaaldemocratie en de christendemocratie. Aan de politieke legitimatie kan het derhalve niet liggen.

De voetangels en klemmen zullen legio zijn de komende jaren. Het 'probleem' Boarnsterhim moet worden opgelost. Daarbij kunnen bestaande gemeentegrenzen niet langer onaantastbaar zijn. Wat gaan we doen met de Waddeneilanden als bestuurlijke eenheden? Samenvoegen? Onderbrengen bij Harlingen en Dokkum, of bij Leeuwarden?

Bezuinigingen zwaard van Damocles

De gemeente Groot-Sneek wordt door de herindelers als een succes geclaimd, maar er is nogal wat nevenschade. De eerste slachtoffers van een herindeling zijn altijd de vroegere hoofdplaatsen. Bolsward en Workum gaan Hindeloopen en Stavoren achterna als ondergeschoven elfstedenstadjes. Gaasterlân-Sleat en Lemsterland blijven verveest achter en worden in de armen van Skarsterlân gedreven. Lemmer heeft er echter geen enkel belang bij om de tweede viool bij Joure te spelen.

Een herkenbaar sentiment in Joure, want dat wil om dezelfde reden niet met Heerenveen samen. Daardoor worden Heerenveen en Smallingerland tot elkaar veroordeeld en dreigt Opsterland te worden platgewalst. Heerenveen en Drachten samen? Dan moet Leeuwarden met zijn 'instortende binnenstad' worden 'bewapend', anders raakt de hoofdstad haar positie als leidende gemeente kwijt. Met Grou wellicht, zoals burgemeester Ferd Crone onlangs voorstelde?

En de krimpregio's? Praten over het samengaan van Franeker en Harlingen is als het uitlokken van nieuwe twisten tussen Schieringers en Vetkopers. Toch zal er iets moeten gebeuren met de gemeenten aan de waddenkant om kaalslag in de dorpen te voorkomen. Wellicht moet Harlingen naar boven kijken en Franeker naar beneden en opzij.

In het noordoosten van de provincie zijn de krimpproblemen misschien wel het meest urgent. Moet een gemeente Groot-Dokkum – Dongeradeel, Dantumadiel, Kollumerland en Achtkarspelen – worden overwogen om die problemen het hoofd te bieden? Of is het juist zaak Dokkum er buiten te laten en een grote plattelandsgemeente te creëren met kleinere kernen als Kollum, Buitenpost, Damwâld en De Westerein die de toon aangeven?

De provincie in vogelvlucht. Friesland staat aan de vooravond van een bestuurlijke revolutie. Of laten we gewoon alles bij het oude en zien we wel waar het schip strandt?

Reageren? redactie@lcn.nl